

دانشکده اصول الدین تهران

رشته: علوم قرآن و حدیث

پایان نامه کارشناسی ارشد

عنوان:

تأثیر نیش توحیدی بر زندگی انسان

استاد راهنما:

دکتر غلامحسین تاجری نسب

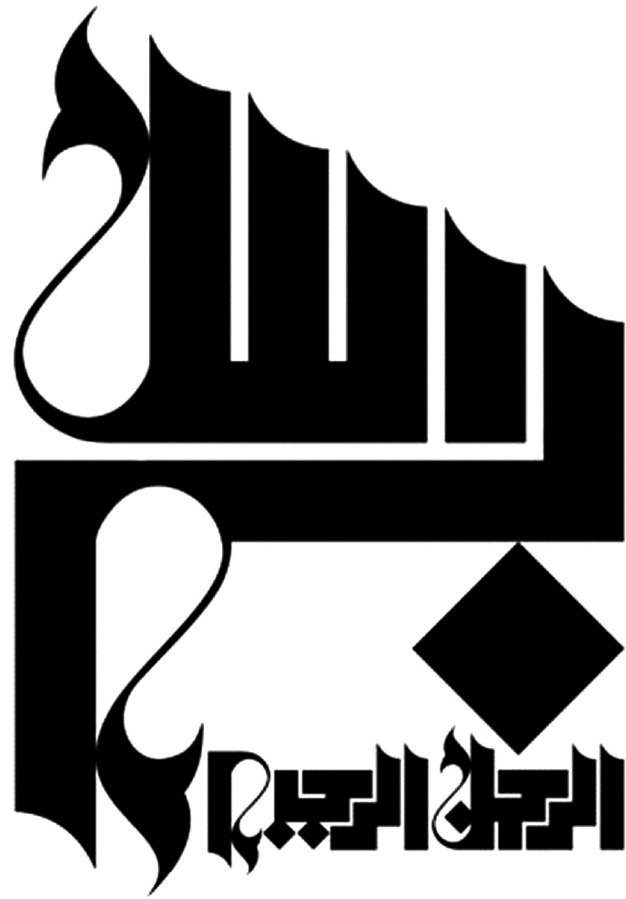
استاد مشاور:

دکتر مجید معارف

دانشجو:

سمیه غلامپور

سال ۱۳۹۰ ش

كلية أصول الدين بطهران

قسم: علوم القرآن والحديث

رسالة ماجستير

عنوانها:

وقع الرؤية التوحيدية في حياة الانسان

الاستاذ المشرف:

الدكتور غلامحسين تاجري نسب

الاستاذ المساعد:

الدكتور مجيد معارف

اعداد:

سمية غلامپور

السنه: ١٤٣٢ق

سپاس

سپاس بی‌پایان خداوند یگانه ازلی و ابدی را که این قطره کوچک را در اقیانوس بی‌کران معرفتش، تنها نگذاشت و او را از پس بی‌کرانه‌های امواج، با دستان مهربانش به ساحل امن توحید رسانید و توفیق نوشیدن جرعه‌ای از این بی‌کرانه را روزیش کرد. سپاس فراوان از اساتید گرانقدرم دکتر غلامحسین تاجری‌نسب و دکتر مجید معارف که در این راه چراغ هدایتم شدند و کاستی‌ها را گوشزد نمودند و همچنین سپاس فراوان از عزیزانم؛ پدر و مادر، همسر و برادرم که یاری‌ام نمودند تا این آغاز را به پایان برسانم.

این بضاعت ناچیز را با همه شرمندگی، تقدیم می‌کنم به امام مهربانم،

امام زمین و زمان، روح بلند هستی،

که جهان هر روز از وجودش رخصت می‌گیرد برای ایستادن

و نفس کشیدن؛ حضرت ولی عصر (عج الله تعالی فرجه الشریف)

چکیده

در این پایان نامه تلاش شده تا به مهم‌ترین آثاری که پذیرش و قبول توحید بر اعتقادات، اخلاق و اجتماع دارد اشاره شود. بنابر این به صورت بسیار گذرا به توحید و مراتب آن و همچنین بینش توحیدی، اهمیت توحید و رابطه تنگاتنگ ایمان و عمل اشاره شده است. سپس تلاش شده است تا به آثار اعتقادی بینش توحیدی پرداخته شود و سه اثر اعتقادی بسیار مهم یعنی نبوت، معاد و امامت مورد بررسی قرار گرفته است. سپس وارد مبحث آثار اخلاقی می‌شویم و با توجه به اینکه این آثار بسیار فراوان می‌باشند در اینجا هشت اثر مهم، توکل، اخلاص، صبر، دعا، شکر، خوف و رجاء، سکینه و قلب سلیم مورد بررسی و تعریف قرار گرفته و اثر هر کدام بر زندگی انسان بررسی شده است. و در نهایت به آثار اجتماعی اشاره شده و برای این امر سه اثر مهم؛ احسان، عدل و خوش خلقی تعریف و اثر آنها بر زندگی اجتماعی مورد بررسی قرار گرفته است.

کلیدواژه‌ها: توحید، بینش توحیدی، نبوت، معاد، امامت، توکل، اخلاص، عدل.

۱۹.....	۲-۲-۴ توحید در عبادت
۲۰.....	۲-۳ اهمیت توحید
۲۱.....	۲-۴ معنای شرک
۲۲.....	۲-۵ مراتب شرک
۲۲.....	۲-۵-۱ شرک در ذات
۲۲.....	۲-۵-۲ شرک در صفات ذاتی
۲۲.....	۲-۵-۳ شرک در خالقیت
۲۳.....	۲-۵-۴ شرک در پرستش
۲۴.....	۲-۶ بینش توحیدی
۲۵.....	۲-۷ رابطه اندیشه و عمل

فصل سوم: آثار اعتقادی بینش توحیدی

۲۸.....	مقدمه
۳۰.....	۳-۱ اعتقاد به اصل نبوت
۳۰.....	۳-۱-۱ معنای نبوت
۳۱.....	۳-۱-۲ اختصاصات پیامبران
۳۳.....	۳-۱-۴ اهداف بعثت پیامبران از نگاه قرآن
۳۷.....	۳-۱-۵ اهداف بعثت پیامبران از دیدگاه روایات
۳۸.....	۳-۱-۶ آثار پذیرش نبوت پیامبران در زندگی انسان
۴۰.....	۳-۲ اعتقاد به اصل امامت
۴۰.....	۳-۲-۱ معنی امام

- ۴۱..... ۲-۲-۳ امامت از نظر آیات قرآن.....
- ۴۴..... ۳-۲-۳ امامت، شرط توحید.....
- ۴۷..... ۴-۲-۳ آثار اعتقاد به امامت در زندگی انسان.....
- ۴۹..... ۳-۳ اعتقاد به اصل معاد.....
- ۴۹..... ۳-۳-۱ تعریف معاد.....
- ۵۰..... ۳-۳-۲ توأمانی اعتقاد به مبدأ و معاد.....
- ۵۱..... ۳-۳-۳ قسم خدا برای تأکید معاد.....
- ۵۲..... ۵-۳-۳ آثار اعتقاد به معاد در زندگی انسان.....
- ۵۸..... ۴-۳ اعتقاد به قضاء و قدر.....
- ۵۸..... ۳-۴-۱ تعریف قضاء و قدر.....
- ۵۹..... ۳-۴-۲ قضاء و قدر علمی و عینی.....
- ۵۹..... ۳-۴-۳ رابطه قضاء و قدر با اختیار انسان.....
- ۶۰..... ۳-۴-۴ قضاء و قدر در روایات.....
- ۶۱..... ۳-۴-۵ آثار اعتقاد به قضاء و قدر.....

فصل چهارم: آثار اخلاقی بینش توحیدی

- ۶۳..... مقدمه.....
- ۶۳..... ۴-۱-۱ توکل و آثار آن.....
- ۶۴..... ۴-۱-۱ معنای توکل.....
- ۶۴..... ۴-۱-۲ انسان متوکل در قرآن.....
- ۶۸..... ۴-۱-۳ انسان متوکل در روایات.....
- ۶۹..... ۴-۱-۴ توکل و لزوم کار و فعالیت.....

- ۷۱..... ۴- ۱- ۵ آثار توکل.....
- ۷۵..... ۴- ۲- اخلاص و آثار آن.....
- ۷۵..... ۴- ۲- ۱ معنای اخلاص.....
- ۷۶..... ۴- ۲- ۲ اهمیت اخلاص در عمل.....
- ۷۶..... ۴- ۲- ۳ مخلصین در قرآن.....
- ۷۹..... ۴- ۲- ۴ مخلصین در روایات.....
- ۸۰..... ۴- ۲- ۵ مراتب اخلاص.....
- ۸۱..... ۴- ۲- ۶ آثار اخلاص در زندگی انسان.....
- ۸۵..... ۴- ۳- ۳ صبر و آثار آن.....
- ۸۵..... ۴- ۳- ۱ معنای صبر.....
- ۸۶..... ۴- ۳- ۲ مراتب صبر.....
- ۸۷..... ۴- ۳- ۳ انسان صابر در قرآن.....
- ۸۹..... ۴- ۳- ۴ انسان صابر در روایات.....
- ۹۰..... ۴- ۳- ۵ آثار صبر در زندگی انسان.....
- ۹۳..... ۴- ۴- ۴ شکرگذاری و آثار آن.....
- ۹۳..... ۴- ۴- ۱ معنای شکر.....
- ۹۴..... ۴- ۴- ۲ مراتب شکر.....
- ۹۴..... ۴- ۴- ۳ شکر در قرآن.....
- ۹۷..... ۴- ۴- ۴ شکر در روایات.....
- ۹۹..... ۴- ۴- ۵ آثار شکر در زندگی انسان.....
- ۱۰۱..... ۴- ۵- ۵ سکینه (آرامش) و آثار آن.....

- ۱۰۲ ..... ۴ - ۵ - ۱ معنای سکینه
- ۱۰۳ ..... ۴ - ۵ - ۲ سکینه و آرامش در آیات قرآن
- ۱۰۶ ..... ۴ - ۵ - ۳ آثار آرامش بر زندگی انسان
- ۱۰۹ ..... ۴ - ۶ - ۱ دعا و آثار آن
- ۱۱۰ ..... ۴ - ۶ - ۱ معنای دعا
- ۱۱۰ ..... ۴ - ۶ - ۲ دعا در قرآن
- ۱۱۳ ..... ۴ - ۶ - ۳ دعا در روایات
- ۱۱۴ ..... ۴ - ۶ - ۴ آثار دعا در زندگی انسان
- ۱۱۷ ..... ۴ - ۷ - ۱ خوف و رجاء و آثار آن
- ۱۱۸ ..... ۴ - ۷ - ۱ معنای خوف و رجاء
- ۱۱۹ ..... ۴ - ۷ - ۲ خوف و رجاء در قرآن
- ۱۲۱ ..... ۴ - ۷ - ۳ خوف و رجاء در روایات
- ۱۲۳ ..... ۴ - ۷ - ۴ آثار خوف و رجاء بر زندگی انسان
- ۱۲۶ ..... ۴ - ۸ - ۱ قلب سلیم و آثار آن
- ۱۲۶ ..... ۴ - ۸ - ۱ معنای قلب سلیم
- ۱۲۷ ..... ۴ - ۸ - ۲ قلب سلیم در قرآن و روایات
- ۱۳۰ ..... ۴ - ۸ - ۳ برکات قلب سلیم در زندگی انسان

فصل پنجم: آثار اجتماعی نیش توحیدی

- ۱۳۳ ..... مقدمه
- ۱۳۳ ..... ۵ - ۱ احسان و آثار آن
- ۱۳۴ ..... ۵ - ۱ - ۱ معنای احسان

- ۱۳۴..... ۵- ۱- ۲ مفهوم احسان در قرآن
- ۱۳۶..... ۵- ۱- ۳ مفهوم محسنین در قرآن
- ۱۳۸..... ۵- ۱- ۴ احسان در روایات
- ۱۴۰..... ۵- ۱- ۵ آثار احسان بر زندگی انسان
- ۱۴۴ ..... ۵- ۲ عدل و آثار آن
- ۱۴۴ ..... ۵- ۲- ۱ معنای عدل
- ۱۴۵..... ۵- ۲- ۲ عدل در قرآن
- ۱۴۸ ..... ۵- ۲- ۳ عدل در روایات
- ۱۴۹..... ۵- ۲- ۴ آثار وجود عدالت در جامعه
- ۱۵۳ ..... ۵- ۳ خوش خلقی و آثار آن
- ۱۵۴..... ۵- ۳- ۱ معنای خوش خلقی
- ۱۵۴..... ۵- ۳- ۲ حسن خلق در قرآن و روایات
- ۱۵۸..... ۵- ۳- ۳ آثار خلق نیکو بر زندگی انسان
- ۱۶۰ ..... نتیجه گیری
- ۱۶۱..... فهرست منابع و مآخذ
- ۱۶۴..... چکیده انگلیسی

مقدمه

از میان اصول جهان‌بینی، اصل توحید و آثار آن از محوریت و اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. زیرا قبول این اصل است که دو اصل بعد یعنی نبوت و معاد و در مرتبه بعدی ایدئولوژی‌ها و بایدها و نبایدهای زندگی را به دنبال دارد. بنابراین پرداختن به توحید و تفکر توحیدی ناب و اثرات آن بر زندگی انسان امری بسیار مهم به نظر می‌رسد. در روزگاری که مردم و مخصوصاً جوانان ما به داشتن اطلاعات و انگیزه فراوان برای پیدا کردن مسیر درست در زندگی‌شان احتیاج دارند و در زمانی که در بسیاری از زندگی‌ها حضور خداوند که آغاز و پایان همه چیز است به فراموشی سپرده شده و به جای آن انواع مکتب‌ها و عرفانهای دروغین و بی‌اساس جایگزین شده است، پرداختن به این موضوع مفید به نظر می‌رسد. هر چند گردآوری مطالب با توجه به گستردگی فراوانی که هر کدام از آثار داشت، در یک مجموعه کار دشواری بود اما به لطف حق و عنایت ائمه «علیهم‌السلام» این کار انجام شد. به این امید که بایی برای پرداختن هر چه بیشتر و بهتر به مسأله توحید و تفکر توحیدی و زندگی کردن براساس توحید در میان مردم باز شود.

فصل اول

کلیات

۱ - ۱ بیان موضوع

زندگی انسان در تمام ابعاد آن، فردی، خانوادگی و اجتماعی ترکیبی از ذهن و واقعیت و یا اندیشه و عمل است. بنابراین افکار و عقایدی که در ضمیر ذهن آدمی شکل می‌گیرد و بر تخت فرمانروایی روح انسان تکیه می‌زند باید آثار و بازتابش در اعمال و رفتار و گفتار وی نمودار شود و این یک امر کاملاً عقلی و منطقی است. در زندگی دینی، اولین و مهم‌ترین اصل اعتقاد به یگانگی خداوند است، همان چیزی که الهیات قرآن بیش از هر چیز روی آن تکیه کرده و شعار نخستین خود را «لا اله الا الله» قرار داده است. پذیرفتن اصل توحید به عنوان یک اعتقاد قلبی در تمام جوانب زندگی انسان بازتاب خود را خواهد داشت و در واقع باید گفت یک انسان موحد واقعی دارای ویژگیها و خصوصیات منحصر به فردی است که در جزئی‌ترین مراتب زندگی‌اش، چه در زوایای ذهنش و چه در اخلاق و اعمالش پدیدار می‌شود. بنابراین اگر یکی از این دو، یعنی اندیشه و عمل و یا بخشی از هر یک محکوم قطب‌ها و قدرتهای ضد خدایی شود و ذهن خداگرای با واقعیتی غیرخدائی توأم گردد، در قلمرو زندگی انسان دوگانگی رخ داده و در عبودیت خدا، شرک پدید آمده است.

به بیان دیگر انسان موحد با انسانی که به هیچ وجه دارای بینش توحیدی نیست و یا تفکراتش به صورت اعتقاد در وجود وی نهادینه نشده است، در عملکرد، ظاهر، باطن و نگاهشان به هستی تفاوت‌های

فراوانی دارند. در این پایان‌نامه سعی شده است تفاوت زندگی یک انسان موحد با غیرموحد نشان داده شود و آثاری که این‌گونه بینش بر اعتقاد، اخلاق فردی و اخلاق اجتماعی فرد دارد بررسی و تبیین گردد.

۱- ۲- ضرورت طرح موضوع

دنیای مدرن امروز، انسان را از سویی در بی‌کرانه‌ای از تکنولوژی و مدرنیته و از سوئی در میان عرفانها و تفکرات دروغین و بی‌اساس رها نموده است. در این میان هستند انسانهایی که فطرت خداجویشان هنوز زنگار دنیا را به خود نگرفته است و همواره به دنبال راهی برای رسیدن به حقیقت و کمال هستند.

با توجه به این شرایط، بیان کردن ابعاد زندگی یک فرد صاحب بینش توحیدی و آثاری که این نوع نگرش بر زندگی وی دارد، ضروری به نظر می‌رسد. همچنین دانستن اثرات هر عمل و تفکری انگیزه فراوانی برای کسب و رسیدن به آن به انسان می‌دهد.

۱- ۳- هدف موضوع

هدف این تحقیق نشان دادن وابستگی عمیق میان اعتقاد و عمل و بیان نیکوترین راهی است که دین مبین اسلام برای انسان گشوده است و توحید را به عنوان شیوه‌ئی نو برای زیستن و عمل کردن برای انسان برگزیده است. بینش توحیدی با باور اینکه در هر ذره از ذرات جهان دلائلی بر وجود خدای حکیم است و هر برگ درختی، دفتری در معرفت پروردگار است، به حیات و زندگی معنی و روح و هدف می‌دهد.

در این مجال تلاش می‌شود آثار این نگاه و بینش بررسی شود و ابعاد زندگی یک فرد موحد نشان داده شود.

۱- ۴- پیشینه تحقیق

با بررسی‌های انجام شده در کتابخانه‌ها، سایت‌ها و البته مرکز اسناد ملی ایران، پایان‌نامه‌ای تحت این عنوان یافت نشد و پایان‌نامه‌های موجود در بحث انواع توحید و اثبات وجود خداوند بودند نه بررسی

آثار آن. در میان کتابها، کتابهای فراوانی به بحث توحید پرداخته‌اند. برخی به بعضی از آثار آن اشاره کرده‌اند و برخی به انواع توحید و تعریف‌های آن اشاره نموده‌اند.

از جمله آنها می‌توان به «التوحید» اثر شیخ صدوق، «جهان‌بینی توحیدی» اثر استاد مرتضی مطهری، «منشور جاوید» اثر آیت‌الله سبحانی، «انسان و ایمان» اثر استاد مرتضی مطهری و «اساس التوحید» میرزا مهدی آشتیانی اشاره کرد. اما کتاب مشخصی که کاملاً به بررسی آثار توحید در زندگی انسان پرداخته باشد، مشاهده نشد. هرچند کتابهایی که به بررسی ویژگی‌های انسان مؤمن و مفاهیم اخلاقی پرداخته‌اند، موجودند، اما در زمینه بحث آثار اعتقادی، کتابی که به طور مشخص به این مطلب پرداخته باشد، مشاهده نشد.

در میان مقالات موجود بحث‌های متنوعی درباره توحید وجود داشت. از جمله می‌توان به «کارکردهای اجتماعی توحید» نوشته کاظم ابراهیمی، «نقش توحید در اصلاح جامعه» نوشته محمد جواد صاحبی و «توحید تنها راه نجات انسان» نوشته عبدالهادی گمشادزهی اشاره کرد.

۱- ۵ سوالات

- ۱- تفاوت زندگی یک انسان موحد و یک انسان مشرک در چیست؟
- ۲- مهمترین اعتقادات یک انسان موحد چیست؟
- ۳- آرامش واقعی و پایدار در زندگی چگونه حاصل می‌شود؟
- ۴- در بینش توحیدی چه رابطه‌ای میان اندیشه و عمل وجود دارد؟

۱- ۶ فرضیه‌ها

- ۱- انسانهای موحد، انسانهایی صابر و شاکر می‌باشند.
- ۲- از مهمترین اعتقادات انسان موحد اعتقاد به امامت و نبوت است.
- ۳- آرامش و آسایش معنوی محصول یک تفکر توحیدی است.

۴- رابطه اندیشه و عمل یک رابطه مستقیم و دو سویه است.

۱- ۷ روش تحقیق

این پایان‌نامه با مطالعات کتابخانه‌ای در زمینه توحید شروع شد. با استفاده از امکانات کتابخانه‌های معتبر تهران این مطالعات انجام و در صورت لزوم فیش‌برداری شد. بعد از آمادگی لازم و بدست آوردن پیش زمینه مناسبی درباره توحید، وارد بحث آثار این تفکر شدم. با مشورت اساتید محترم، این آثار به سه دسته آثار اعتقادی، آثار اخلاقی و آثار اجتماعی تقسیم شد. در مرحله بعد برای جمع‌آوری مطالب اقدام شد. استفاده از کتابخانه‌هایی مانند کتابخانه ملی، مجلس و حسینیه ارشاد، استفاده از سایت‌های علمی معتبر، کمک گرفتن از پژوهشگاه باقرالعلوم قم و همچنین استفاده از نرم‌افزارهای تفسیر و حدیث از جمله اقداماتی بود که در زمینه کامل کردن این پایان‌نامه انجام شد.

با مشورت اساتید محترم در بخش آثار سعی شد با دقت در زندگی افراد موحد، آثار این نوع بینش مستقیماً در زندگی آنان بررسی شود و سپس آن آثار در پایان‌نامه ارائه گردد.

۱- ۸ جنبه جدید بودن و نوآوری تحقیق

با توجه به تحقیقات انجام شده تحت این عنوان و البته با این تقسیم‌بندی خاص، آثار بینش توحیدی در یک کتاب یا مقاله واحد یافت نشد. بنابراین، این تقسیم‌بندی و ارائه این سه بخش برای آثار توحید یکی از جنبه‌های جدید بودن مطلب است.

همچنین سعی شد آثار توحید به طور مستقیم در زندگی مورد بررسی قرار گیرد. یعنی با دقت و مطالعه زندگی افراد موحد اثراتی که این نوع تفکر در زندگیشان داشت شناسایی شود. بنابراین، این تحقیق یک مشاهده عینی غیر آماری است و افراد با مطالعه و مقایسه آن با زندگی خودشان می‌توانند به میزان کامل بودن و قوی بودن ایمان و تفکراتشان پی ببرند و همچنین انگیزه‌ای برای تقویت توحید در خودشان کسب کنند.

فصل دوم

توحيد، شرک و مراتب آنها

مقدمه

توحید، مصدر باب تفعیل، یعنی حکم به یگانگی خدا کردن از مهمترین محورهای اصول عقاید است و در فرهنگ دینی، یعنی قرآن و روایات از جایگاه بسیار برجسته و ممتازی برخوردار است، و تمام موضوعات و معارف در حوزه دین هر یک از راهی به موضوع توحید بر می گردند. در طول تاریخ اسلام نیز آثار بسیار فراوانی در زمینه های مختلف مباحث توحیدی نگارش یافته است. در این فصل سعی شده تا اشاره کوتاهی به معنای توحید و مراتب آن و اهمیتی که پرداختن به آن برای هر انسانی دارد، بشود و سپس به صورت تفصیلی مباحث اصلی یعنی آثاری که پذیرش توحید بر اعتقادات، اخلاق و اجتماع دارد بیان شود.

۲ - ۱ معنای توحید

در معنی لغوی توحید گفته اند: «الایمان بالله وحده لا شریک له». یعنی ایمان به یگانگی خداوند که شریک ندارد و این تعریفی است که در اکثر کتابهای لغت به چشم می خورد.^۱

---

۱. العین ۲۸۱/۳ و لسان العرب ۴۵۱/۳.